

FLORINA-MARIA BĂCILĂ

West University of Timișoara

**THE LEXICAL FAMILY OF THE NOUN "FARMEC" IN TRAIAN DORZ'S
POETRY**

*Abstract: The current paper's objective is to consider the stylistic values of terms belonging to the semantic field of the noun **farmec**, highlighting their role in creating the lyrical frame of Traian Dorz – a contemporary Romanian poet, unfortunately a less studied one (in 2014 there is the celebration of 100 years from his birth), author of thousands of poems with mystical approach and of many volumes with memoirs and religious meditation. We will have in view the fact that some lexemes like **farmec**, **a fermeca**, **fermecat** trigger (often, paradoxically, given the fact that we talk about mystical-religious poems) mostly positive connotations (used in surprising lexical combinations), illustrated through the means of other words like **a vrăji**, **a încânta**, **a răpi** and their derivatives. Moreover, in several situations, in the structure of the same poem, the above-mentioned terms are use alternatively; thus being created authentic contextual equivalencies between these and others that have figurative meanings. Beyond the simple usage of certain meanings – more or less known – the presence of such terms in Traian Dorz's lyric emphasizes the author's artistic belief, his vision of life and Divinity, of the unique relation between man and Creator – idea which represents the pillar of the entire lyrical message of the Romanian poet.*

Keywords: derivation, Lexicology, Semantics, Stylistics, Mystical-Religious Poetry.

Așa cum au arătat cercetători avizați, una dintre căile importante de pătrundere în textul literar o constituie nivelul semantic, grefat însă, în mod evident, pe o structură sintactică al cărei studiu merită a fi coroborat cu abordarea lexicului unui scriitor. Demersul devine cu atât mai necesar (și semnificativ) atunci când valorile semantice ale cuvintelor vin să jaloneze crezul artistic al autorului, contribuind la construcția textuală a artelor poetice, adesea menite să reflecte dramatismul traseului său existențial.

Pe atari coordonate se înscrie și lirica lui Traian Dorz, un autor român contemporan a cărui experiență de viață se confundă aproape total cu cea de natură poetică. Într-adevăr, ne aflăm în fața unei poezii cutremurătoare despre trăirea întru înalt, întru spiritualitate, aparținând unui scriitor ce are deplina conștiință a acestei dimensiuni prin intermediul căreia, după cum se știe, marile spirite ale umanității au reușit să se salveze întotdeauna, supraviețuind, în ciuda condițiilor vitrege impuse de regimurile totalitare, prin revelația unor modalități specifice de a transfigura durerea și de a dobândi libertatea în spațiul carceral: *credința mijlocită de rugăciunea practică și creația*¹.

Traian Dorz nu a scris poezie de dragul poeziei sau literatură fără sens; în consecință, nici nu a căutat să epateze prin limbaj, nu a urmărit spectaculozitatea lingvistică sau culoarea care să estompeze mesajul religios, ci a vizat un scop anume: împlinirea mării misiuni la care s-a simțit chemat. De altfel, el însuși afirmă, într-una dintre artele sale poetice, că viața lui, în

¹ Pentru această idee, vezi Emanuela Ilie, „Dă-ne, Doamne, mântuirea / pentru jertfa ce-am adus...”. *Poezia-rugăciune în spațiul închisorilor comuniste*, în Alexandru Gafton, Sorin Guia, Ioan Milică (editori), *Text și discurs religios*, nr. 2 / 2010. *Lucrările Conferinței Naționale Text și discurs religios, ediția a II-a, Iași, 13-14 noiembrie 2009*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 417-418 *passim*; Ioana Cistelean, *Poezia carcerală*, Pitești, Editura Paralela 45, 2000, p. 21-27 *passim*.

tot ce a însemnat pe pământ, s-a suprapus misiunii care i-a fost încredințată și s-a definit exclusiv în această manieră: „Eu n-am fost un trup pe lume, / nici un chip cum se părea, / nici o carte, nici un nume / – am fost *misiunea* mea. // N-am fost scrisul sau cuvântul, / n-am fost viața mea, ci-n ea, / steagul, sabia și cântul; / – am fost *misiunea* mea. // Cât am ars luptând, trăind-o, / dăruit și-aprins în ea, / mi-am plătit-o înălțând-o / și-am fost *misiunea* mea.”² (CL 98, *Eu n-am fost un trup*³). Mai mult, în ceea ce-i privește pe toți creatorii de opere artistice, autorul precizează, în repetate rânduri, următoarele: „[...] sunt patru condiții care se cer neapărat unui creator, fie că creează o melodie, fie că creează o poezie, o idee, un eseu, un gând, un tablou frumos pentru Dumnezeu. Aceste patru condiții (sau chiar cinci) sunt: a munci cel mai mult, a te ruga cel mai mult, a iubi cel mai mult, a suferi cel mai mult și a plânge cel mai mult.

Nu există ceva nemuritor și de valoare care să nu fi ieșit din aceste cinci sau patru condiții. Iar cine a vrut să creeze într-adevăr ceva viu și vrednic de Dumnezeu, acela a trebuit să treacă prin aceste patru cernerii grele și dureroase, dar fericite și binecuvântate”⁴. „Fără acestea, literele nu strălucesc, corzile nu vibrează, lacrimile nu răsar...”⁵. În rest, nu se poate vorbi despre referiri explicite (în volumele de memorii sau de meditații) la forma poeziei sale ori la direcția ei estetică, ce se conturează, în bună măsură, chiar prin intermediul versurilor, alcătuind (discursiv, nu încifrat) o adevărată artă a iubirii pentru Dumnezeu.

Lirica dorziană poate fi definită, așadar, ca artă poetică profundă a unui spirit aflat în căutarea absolutului religios, „orbit” de lumina Divinității (pe care și-a dorit-o încontinuu), captivat plenar de puterea Sa. Poate de aceea Traian Dorz nu este deloc exploziv în limbaj – și aceasta, în strânsă legătură cu atitudinea de umilință asumată conștient, în integralitatea ei, de simplitate înaltă, de prosternare în fața Creatorului, cu convingerea fermă că, singură, întoarcerea la sacru și la credință reprezintă soluția izbăvitoare. Oarecum în contradicție cu preceptele modernității, creația lui proclamă, într-o manieră extrem de explicită, adâncirea trăirii spirituale, fapt ce merită a fi pus în lumină, întrucât constituie un veritabil punct de reper pentru felul cum autorul a gândit, în principiu, modul de construcție textuală.

Demersul de față nu are drept obiectiv o analiză care să vizeze valorizarea liricii dorziene în contextul general al literaturii secolului trecut. Ne propunem, în continuare, să relevăm faptul că, la nivelul întregii opere, pot fi identificați anumiți termeni care se impun, la o lectură atentă, printr-o repetitivitate emblematică, fundamentali pentru acest tip de artă poetică, relevanți nu numai statistic, ca frecvență, ci și prin aportul lor la conturarea unor sfere semantice. Din acest motiv, ne vom opri, în cele ce urmează, asupra unei familii de cuvinte, urmărind configurarea lor, valorile pe care le dezvoltă asemenea lexeme nu atât în sine, cât la nivelul textului (în relație cu celelalte elemente integrate în structurile sintactice) și, implicit, cristalizarea lui în jurul acestor „mărci”, care, prin manifestările lor concrete în spațiul poeziei mistico-religioase, adâncesc (și întregesc) relieful creației artistice.

*

² Sublinierile din acest text îi aparțin autorului; cf. și următorul fragment dintr-o altă artă poetică ce demonstrează, o dată în plus, caracterul militant al liricii lui Traian Dorz, în ansamblul ei: „Eu n-am vrut să scriu versuri, poeme și cântări / ce gădilă urechea și inima o-nmoaie, / ci-am vrut să rup zăvoare, am vrut să sparg cărări / spre cer și libertate, din iad și din noroaie.” (CL 6, *Cântări luptătoare*).

³ Spre a nu îngreuna parcurgerea notelor de subsol, am optat, în studiul de față, pentru notarea, în text, a trimiterilor (cu abrevieri) la volumele (aparținând lui Traian Dorz) din care au fost selectate secvențele lirice, urmate de numărul paginii (paginilor) la care se află fragmentul respectiv și de titlul poeziei. Sublinierile din versurile citate (exceptându-le pe cele cu caractere cursive) ne aparțin.

⁴ Traian Dorz, *Cuvinte la Sărbătorile Literare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2012, p. 117-118; vezi aceeași idee în idem, *ibidem*, p. 131 și p. 405; idem, *Istoria unei jertfe*, vol. IV. *Pârگا*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2002, p. 278.

⁵ Idem, *Hristos – mărturia mea*, p. 19.

Astfel, substantivul *farmec* (< lat. *pharmacum*) apare, în versurile lui Traian Dorz, nu cu înțelesul ‘acțiunea de a vrăji și rezultatul ei’, specific basmelor și superstițiilor, ci semnificațiile sale se coagulează pe două direcții, ambele conotate pozitiv⁶. În primul rând, este vorba despre ‘ansamblu de calități (frumusețe, grație, armonie etc.) care încântă, atrage, captivează pe cineva, care produce admirație, atracție, încântare’ (cu referire la frumusețea lumii văzute, creată de Dumnezeu într-un chip unic): „Ce **farmec minunat și tainic** / e în al razei cald îndemn, / ce-nvie și arată lumii / al păcii și iubirii semn! // În tot ce e frumos – și-n toate / e-un **farmec minunat și sfânt**, / ce-n inimă, privind, coboară / puternic raiul pe pământ. // Dar parcă toate de pe lume / și poate că și-n Cer, la fel, / au numai câte-un singur **farmec / sau har**... și-n veci rămân cu el, // Pe când Tu, al Iubirii Soare, / Tu, al Cântării dulce Foc, / Tu, Dorul dorurilor mele, / le-ai veșnic toate la un loc!” (CCm 64, *Stăpânul ascultării mele*). De remarcat, în fragmentul citat, determinările atributive multiple ale substantivului menționat (exprimate prin adjectivele – cvasisinonime – *minunat, tainic, sfânt*), care vin să complinească sensul regentului, precum și explicitarea de tip apozitiv a acestuia (marcată prin *sau*) cu ajutorul termenului *har*, echivalent semantic⁷. De altfel, asocieri ale unor sinonime contextuale ale lui *farmec* (*alipire, minunăție*), unele – chiar din aceleași familii lexicale cu adjectivele de mai sus, trimit – prin integrarea lor în construcții binare bazate pe raportul de coordonare copulativă (de tip asociativ), redată prin conjuncția *și* – la numirea Divinității (definită prin frumusețe desăvârșită, armonie deplină și contopire cu dragostea nemuritoare), la lucrarea suprafirească a lui Dumnezeu în viața celor credincioși în cele mai nebănuite moduri: „Numele Tău Preafericit / e **farmec și-alipire**, / unire de nedespărțit / cu Veșnica Iubire” (CCm 198, *Numele Tău*); „Nemuritoare slavă Ție, / cât vom putea mai nalt purta, / căci tot ce-avem **minunăție / și farmec** ni-e Prezența Ta.” (CNem 123, *Nemuritoare slavă Ție*).

Același substantiv este inclus, alteori, în grupuri nominale care conturează și ele, metaforic, caracterul Său absolut: „Dulcea Lui Înfațișare / este-ntreagă **farmec sfânt**, / mii de primăveri vin parcă / toate-odată pe pământ.” (CCm 165, *Preaiubitul meu e Unul* – unde semantismul determinantului *sfânt* reflectă întruchiparea perfecțiunii și a supremei purități, ca atribute principale ale Creatorului), unicitatea Lui, intraductibilă prin cuvinte, aproape indescriptibilă chiar și în creația artistică: „În cele mai frumoase din imnurile mele / aș vrea să-nalț cu lacrimi de viers înfiorat / **un grai** mai plin de **farmec** ca tot ce-i har în ele / – și-acesta-i al Tău Nume, Iisuse Adorat!” (CNem 169, *În cele mai frumoase*; înțelesul ‘fel de a vorbi; cuvânt, vorbă’ este specific ocurențelor termenului *grai* în poezia dorziană), precum și rolul esențial pe care îl au formele de manifestare ale celor credincioși în legătura lor cu Cerul (cercetarea Sfintei Scripturi, cântecul de slavă și de mulțumire, starea de vorbă, în intimitate, cu El): „**Farmecul** cântării, / miezul din Cuvânt, / harul rugăciunii / nu-s de pe pământ.” (CNem 116, *Slavă Ție, Doamne*).

În situații mai rare, *farmec* actualizează sensul (mai apropiat de sfera concretului) ‘desfătare, atracție puternică, plăcere, încântare (pe care o simte cineva în fața unui lucru fermecător)’, în secvențe ce subliniază infinita bucurie de a ființa a eului liric, într-o continuă renaștere spre un nou început: „Inima-n adâncu-i simte tainic **farmecul** vieții, / bucuria

⁶ Pentru sensurile termenului *farmec*, vezi DA, MDA, DEX, CADE, DLRLC, DLRM, Șăineanu, DU, MDE, NDU, s.v., iar pentru evoluția lui semantică, vezi și Lazăr Șăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*. Cu o alocuțiune-prefață de B. P. Hasdeu. Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Livia Vasiliuță, Timișoara, Editura de Vest, 1999, p. 318.

⁷ Sinonimia contextuală dintre termenii *har* și *vraja* este evidențiată și de următoarea secvență selectată din volumul (semnat de autor cu pseudonimul Cristian Dor) *În așteptarea Mirelui. Cântări de dragoste*, Beiuș, Tipografia „Doina”, 1943, p. 62, unde, în poezia *Dorită Patrie-a Iubirii*, în loc de substantivul *harul* (cum apare, ulterior, în CCm 44), este întrebuițat termenul *vraja*: „De-am străbătut atâtea vremuri / Și drumuri fără de popas, / De **vraja** Păcii și luminii / Și Fericirii tale-atras”.

renăscută din frumusețea tinereții.” (CDin 42, *Primăvară*), armonia inconfundabilă a anilor copilăriei, după care însă poetul a tânjit mereu (date fiind condițiile în care și-a petrecut existența, oglindite artistic într-un poem cu caracter autobiografic): „... Așa mi-a fost viața, așa mi-am petrecut / o vreme-al cărei **farmec** eu nu l-am cunoscut” (CUit 67, *Stând singur câteodată...*), inegalabila încântare pe care o produce prezența constantă a lui Dumnezeu în sufletele oamenilor și în mijlocul unei comunități, conștientizată ca importanță printr-o permanentă căință: „Ah, Te caut pe drumuri noaptea printre sate / pe-unde-au dus odată **farmec** pașii Tăi, / dar nu-i nimeni-nimeni, numai în cetate / latră tot aceiași câini flămânzi și răi.” (CCm 149, *Bolnav de iubire*).

*

Din aceeași familie lexicală, verbul *a fermeca* (< lat. **pharmacare*⁸ sau derivat din *farmec*⁹) ilustrează, în poezia lui Traian Dorz, accepțiile (în direcție semantic pozitivă) ‘a atrage, a captiva, a cuceri, a desfăta, a fascina, a încânta, a stăpâni, a vrăji’, trimitând, mai întâi, la impactul major al mișcării de renaștere sufletească „Oastea Domnului”, prin intermediul căreia preotul Iosif Trifa, inițiatorul acesteia, s-a adresat neamului românesc în perioada interbelică, aflată într-o profundă criză morală, chemând (în lumina Evangheliei) la emancipare spirituală autentică în sânul Bisericii, la unire deplină cu Divinitatea¹⁰: „Cânta o pasăre măiastră, / de Golgota duios cânta, / de taina cerului sihastră, / de pacea și iertarea noastră / atât de limpede cânta, / că doina dulce și măiastră / din glasul ei mă fermeca. // Din calea mea, pierdută-n lume, / o clipă m-am oprit s-ascult; / și nu mai știu ce-a fost anume, / părea că-s numai eu pe lume, / așa mă **fermeca** de mult, / uitasem unde sunt și cum e / și nu mă saturam s-ascult.” (CDin 96, *Cânta o pasăre măiastră*). Tot metaforic, în contextul unei personificări, folosirea acestui verb reflectă înrâurirea deosebită pe care a avut-o dintotdeauna mesajul de esență scripturistică, despre iertare și eliberare, asupra unei ființe umane dornice să-L cunoască pe Dumnezeu, să se facă părtașă revelației divine prin misterul inimitabil al înnoirii minții și să împlinească poruncile Lui, întru atingerea desăvârșirii și a răsplătirii promise în dimensiunea eternității: „Cu zări noi mi-**ai fermecat** / cerurile mele / și de-atunci tot cat și cat / și-s tot mai cu ele.” (CUrm 109, *M-ai chemat cândva, Iisus*); și aceasta, în pofida oricăror opreliști, riscuri și sacrificii, inerente pe drumul credinței și al creației, asumate în mod lucid și autentic de orice creștin: „Dar te-am umblat, căci printre spinii / și printre șerpii tăi trecea / cărarea unică spre Taina / ce **fermeca** ființa mea / și spre Comoara fără moarte, / și spre Ierusalimul sfânt, / de dragul căroră-s în stare / să trec prin orișice mormânt.” (CBir 73, *Pământ de cântec*).

Pe de altă parte, într-o singură poezie se poate identifica înțelesul (conotat negativ) ‘a ademeni (prin însușiri, aspect, făgăduințe, manifestări etc.), a înșela (cu promisiuni), a seduce’, actualizat într-o structură binară cu coordonare copulativă, în care prima unitate propozițională conține un sinonim al lui *a fermeca*, și anume *a vrăji* (la diateza pasivă). De remarcat că strofa anterioară include un alt verb, *a amăgi*, și un derivat adjectival din aceeași sferă semantică, având rolul de a potența, fără putință de tăgadă, valențele menționate, de data aceasta cu ecouri în *Ecclesiastul* biblic, deci, cu referire la „glasul” înșelător al deșertăciunilor pământestești, al valorilor pervertite ale lumii, a căror atracție generează, în viziunea scripturistică, efecte distructive asupra sufletului omenesc: „Atâtea stele mincinoase / în viața mea au răsărit / și către zări necunoscute / să le urmez m-au amăgit. // Am fost vrăjit de-a lor chemare / și glasul lor m-a fermecat, / pe căi pierdute și străine / prea-ncrezător eu le-am

⁸ Vezi CADE, DLRM, Șăineanu, DU, NDU, CDDE 552, PEW 584, s.v.

⁹ Vezi MDA, DEX, MDE, s.v.; CDER 3283, s.v. *farmec*. DA, s.v., și Scriban, s.v., indică drept posibile etimologii ambele variante menționate.

¹⁰ Vezi, în acest sens, studiul nostru *Măiastră – un termen cu valențe expresive în lirica lui Traian Dorz*, în *Qvaestiones Romanicae. Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultură în România europeană (ediția I / 15-16 iunie 2012)*, Szeged, Editura Jate Press, 2012, p. 312-330.

urmat.” (CDin 112, *Atâtea stele...*); alternanța sinonimelor, menită să evite monotonia, „poate să exprime astfel, mai nuanțat decât repetiția, ideea de acumulare”¹¹ în alcătuirea textului poetic.

*

Adjectivul de proveniență participială *fermecat* are, cum e și firesc, sensul pasiv ‘plin de încântare, de plăcere; cuprins de admirație mare sau excesivă (pentru ceva sau cineva); captivat, desfătat, fascinat, încântat, subjugat, vrăjit’, ca reminiscență a naturii sale verbale: „**Fermecat** de dorul Dulcelui Tău Chip, / pe-a’ chemării drumuri sufletu-mi risip” (CCm 45, *O, Iisuse Dulce*), dar și sensul activ ‘care place, farmecă, încântă; care provoacă încântare; de o frumusețe supranaturală, minunat, fermecător’): „Tot mai strălucit și dulce / în viața mea rășai, / tot mai limpede-mi răsună / **fermecatu-Ți, dulce grai.**” (CDin 17, *Și cu cât privesc*); „Noi nu te vom uita, Părinte, / căci glasul tău cel fermecat / pe mii de suflete pierdute / ne-a scos din moarte și păcat.” (CL 32, *Noi nu te vom uita*); „Pe unii-i duce la Hristos iubirea [subl. aut.] cea curată, / iar pe-alții, *cântecul* [subl. aut.] duios, chemarea fermecată” (CR 67, *Chemări*). În aceste situații, sunt interesante de urmărit, în special, colocațiile, altfel spus, termenii la care se referă adjectivul amintit: în definitiv, ceea ce-i „farmecă” pe eul auctorial și, extrapolând, pe credincioșii răscumpărați, în concepția creștină, prin jertfa supremă a lui Hristos de pe Golgota, sunt aspirația puternică spre (în)dumnezeire, așteptarea ardentă a întâlnirii cu El, „graiul” Său (id est chemarea mântuitoare), „glasul” profetic al slujitorilor Lui de la altare, îndemnând la redeșteptare spirituală, la dezrobire duhovnicească, apelul insistent la înnoirea mentalității, izbăvitoare mai ales în impasurile existenței¹².

Într-una dintre cele mai cunoscute arte poetice ale lui Traian Dorz, adjectivul în discuție este întrebuințat cu ambele valori (evident, în condiții semantice distincte și cu regenți diferiți), în fragmente al căror mesaj prezintă similitudini multiple cu ceea ce am menționat deja: „Simțit-am pe suflet sărutul Tău blând, / preasfânt, fermecat, îngeresc, / de-atuncea, Iisuse, Te caut plângând, / de-atunci Te iubesc, Te iubesc.” (CCm 69, *Al Cerului Cântec*) – sens activ vs „Cuvântul Tău dulce și cald l-am primit, / Iisuse, odată, demult, / de-atunci, însetat, fermecat, fericit, / eu doresc și doresc să-L ascult.” (CCm 69, *Al Cerului Cântec*) – sens pasiv. Acest adjectiv-atribut (situat în urma substantivului regent sau, cu caracter circumstanțial, la începutul unei propoziții) se află, în secvențele citate, în raport de coordonare cu altele având valențe subsumate sacralității sau relației intime dintre om și Dumnezeu (privită la intensitate maximă), aspirația plenară a ființei spre eternitate, nostalgia extazului mistic, a împlinirii spirituale în prezența Divinității – fapt concludent în procesul dezvoltării ideii poetice¹³: „Prin juxtapunere sunt aduse în același plan elemente [...] paralele, situate în simultaneitate și asociate semantic sau semantic-metaforic”¹⁴. Succesiunea determinărilor atributive, pe fondul unei evidente unități de sens, creează acumulări sugestive complexe (cu trei sau patru componente), care se accentuează cu fiecare nou element¹⁵,

¹¹ G. I. Tohăneanu, *Expresia artistică eminesciană*, Timișoara, Editura Facla, 1975, p. 45; cf. și idem, *ibidem*, p. 44, unde se precizează că, „în planul conținutului, sinonimia nu este decât o repetiție «mascată», întrucât *aceeași* [subl. aut.] (sau aproape aceeași) idee se reia cu ajutorul unor termeni diferiți” – idee relevantă pentru textul poetic citat mai sus.

¹² Pentru această idee, vezi și *supra* – discuția legată de substantivul *farmec* și de verbul *a fermeca*.

¹³ Cf. Dumitru Irimia, *Limbajul poetic eminescian*, Iași, Editura Junimea, 1979, p. 177 ș.u.

¹⁴ Idem, *ibidem*, p. 178; vezi și idem, *ibidem*, p. 179: „Juxtapunerea lasă deschise perspectivele gradării unor stări, acțiuni, fenomene, prin sensul lexical al termenilor, care se succed [sic!] în mod liber”, fiecare dintre aceștia impunându-i-se celui anterior.

¹⁵ Vezi Eugen Câmpeanu, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 30: „De multe ori, cu deosebire în stilul beletristic, câmpul semantic se realizează din elemente ce nu se întâlnesc pe linia sinonimiei în afara asociației figurative. Incluziunea lor în același context exploatează, pe plan expresiv, calitatea implicată în sensul tuturor și care le apropie într-o asemenea sinonimie metaforică ocazională, de circumstanță”.

menite să confere versurilor o anumită ritmicitate interioară (lipsită însă de monotonie!) și să accentueze relieful dinamic al expresiei, adâncind lirismul.

În relație cu ocurențele adjectivului *fermecat*, construcția textuală mizează și pe structuri binare (aproape pleonastice), alcătuite pe baza unor (relative) simetrii care, progresiv, întregesc semnificația (e vorba fie de un alt adjectiv provenit din participiu, fie de un derivat adjectival cu sufixul *-(ă)tor*, alături de un verb – toate din aceeași sferă), subliniind impactul uriaș al întâlnirii eului liric cu frumusețea și măreția lui Dumnezeu, în plenitudinea lor, cu numele Său, inimitabil în toate dimensiunile acestuia: „O, ești Frumos cum de frumoasă / e numai Frumusețea Ta, / mi-e sufletul pe veci, Iisuse, / robit și fermecat de Ea!” (CCm 143, *În fața Ta plec ochii umezi*); „Ce dulce-mi sună Scumpu-Ți Nume / când Ți-L șoptesc sau Ți-L ascult, / cu cât L-aud mai mult, Iisuse, / aș vrea mai mult și tot mai mult. // [...] // Fiorul Lui mi-ncântă-auzul / alintător și fermecat, / ca dintr-o muzică cerească, / acordul cel mai minunat.” (CCm 82, *Ce dulce-mi sună*). Ca atare, întrebuițarea unor asemenea structuri (adesea cu caracter exclamativ), formate din doi sau trei termeni, se impune – dincolo de cadrul restrâns al repetiției – ca o trăsătură definitorie în organizarea textului, conferind expresiei un plus de armonie, de echilibru sintactic și semantic, cu consecințe decisive asupra mesajului versurilor¹⁶.

*

După cum se observă din cele de mai sus, utilizările termenilor din această familie lexicală relevă faptul că ei dezvoltă, statistic vorbind, accepții specific repetitive, unitare (dar deloc banale), constituindu-se în adevărate nuclee la nivel textual, cristalizate în simetrii sinonimice, cu rol de intensificare semantică și de organizare a expresiei. De altfel, impresia generală care se cristalizează este aceea că autorul a urmărit așezarea frecventă a cuvintelor în lanțuri de cvasisinonime, în hiperonimii sau hiponimii, pentru a da un anume relief nuanțelor acestora; ca atare, maniera de manifestare a repetitivității devine centrul de interes al multora dintre creațiile lirice dorziene și fiecare dintre acești termeni ar merita să constituie câte un articol lexicografic în dicționarul limbajului poetic al lui Traian Dorz, așa cum alte studii ar trebui consacrate și cercetării unor familii de lexeme cu sensuri similare și cu numeroase ocurențe (cf., de pildă, *vraja*, *a vrăji*, *vrăjit*; *a încânta*, *încântare*, *încântat*, *încântător*; *a răpi*, *răpire*, *răpit* etc., ale căror valențe se ordonează, în principal, tot pe două paliere). Fără a încerca să facem ierarhizări valorice și menținându-ne în limitele unei analize constatatoare, reținem că aceste versuri trebuie plasate într-o experiență personală de tip special, drept care valorile elementelor discutate configurează o artă poetică aparte a unui univers de factură mistico-religioasă, care primește relief și se configurează nu prin inovație, ci prin omogenitate și repetitivitate.

Construcția textuală (semantică și sintactică) lasă să transpară nu numai un anumit tip de manierism, ci, implicit, și un mod de a gândi actul poetic, care este unul centrat exclusiv pe raportul dintre om și Creator. Pentru autor, poezia nu reprezintă deloc o sărbătoare a figurilor de stil, a mijloacelor artistice generatoare de spectaculozitate, drept care nici nu caută insistent șocantul, inovația lingvistică, fiindcă important este nu absolutul expresiei, ci absolutul Creatorului (pentru Care nutrește un sentiment vădit de atașament profund), coroborat cu atitudinea de umilință, de simplitate (inclusiv prin limbaj) și de sobrietate conștientă, asumată total în fața sacralității: „Actul creației este un act divin. În acest act trebuie să fii la cea mai înaltă stare a tuturor posibilităților tale și trupești, și sufletești. Dar nu omul compune, ci Duhul compune. Cât de frumoase a făcut Dumnezeu toate lucrurile pentru noi! El a fost Inspiratul și Inspirația.”¹⁷.

¹⁶ Cf. Dumitru Irimia, *op. cit.*, p. 218 ș.u.

¹⁷ Traian Dorz, *Cuvinte la Sărbătorile Literare*, p. 202.

Emblematică pentru poezia dorziană este, cu certitudine, conceperea textului prin acumulări și dezvoltări în simetrii sintactice, sub forma unor aglomerări semantice în ascendență, de limpede transparentă, cu efecte de poeticitate moderată, ca mijloace esențiale de intensificare a mesajului și de decodare dirijată (cvasianalitică) a acestuia. Încercând să păstreze „clasicitatea” operei, eul auctorial nu trăiește, totuși, singur, ci mereu în dialog, adresându-se imperativ sau comunicând despre sine cu ajutorul unui lexic concentrat, fixat constant pe realizarea repetițiilor și a paralelismelor (cu rol în constituirea și în desfășurarea semnificației), astfel încât versul însuși să conducă spre tema generală și, în definitiv, să jaloneze crezul artistic al autorului.

Dacă poezia religioasă poate fi considerată „o interpretare particulară a sacrului”¹⁸, atunci Traian Dorz este unul dintre poeții români contemporani care au înțeles că „mecanismele inimii credincioase se pun în mișcare în funcție de alte criterii decât cele estetice, că inspirația divină poate fi descoperită mai cu seamă acolo unde exigențele artei încetează să mai cenzureze actul exprimării.”¹⁹ Autorul rămâne, fără îndoială, „un exemplu de felul în care un poet născut cu o înzestrare neobișnuită a renunțat să-și perfecționeze talentul în direcția slujirii propriei personalități artistice, pentru a lua calea slujirii celui al *eu* [subl. aut.], care se alcătuiește în clipa când ființa acceptă să-și asume rolul de parte în întregul care este biserica lui Hristos.”²⁰

Surse

Dor, Cristian, *În așteptarea Mirelui. Cântări de dragoste*, Beiuș, Tipografia „Doina”, 1943.

CBir = Dorz, Traian, *Cântarea Biruinței*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.

CCm = Dorz, Traian, *Cântarea Cântărilor mele*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.

CL = Dorz, Traian, *Cântări Luptătoare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2005.

CNem = Dorz, Traian, *Cântări Nemuritoare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.

CUit = Dorz, Traian, *Cântări Uitate*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2008.

CDin = Dorz, Traian, *Cântările Dintâi*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2004.

CUrm = Dorz, Traian, *Cântările din Urmă*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.

CR = Dorz, Traian, *Cântările Roadelor*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2006.

Bibliografie

Băcilă, Florina-Maria, *Măiastră – un termen cu valențe expresive în lirica lui Traian Dorz*, în *Qvaestiones Romanicae. Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultură în România europeană (ediția I / 15-16 iunie 2012)*, Szeged, Editura Jate Press, 2012, p. 312-330.

Bădescu, Laura, *Retorica poeziei religioase a lui Nichifor Crainic*, București, Editura Minerva, 2000.

CADE = Candrea, I.-A., Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat. Partea I: Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, de I.-A. Candrea. Partea a II-a: *Dicționarul istoric și geografic universal*, de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, [1926-1931].

CDDE = Candrea, I.-A., Densusianu, Ovid, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, București, Socec, 1914.

¹⁸ Laura Bădescu, *Retorica poeziei religioase a lui Nichifor Crainic*, București, Editura Minerva, 2000, p. 43.

¹⁹ Mircea Ciobanu, *Câteva precizări în loc de prefață*, în * * *, *Poeziile creștinilor români*. Antologie și Cuvânt-înainte de Mircea Ciobanu, București, Editura „Casa Școalelor”, 1994, p. III.

²⁰ Idem, *ibidem*, p. II.

Câmpeanu, Eugen, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.

CDER = Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Saeculum I.O., 2001.

Cistelecan, Ioana, *Poezia carcerală*, Pitești, Editura Paralela 45, 2000.

DEX = * * *, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

DA = * * *, *Dicționarul limbii române*, tomul II, partea I (F – I), București, Imprimeria Națională, 1934.

DLRLC = * * *, *Dicționarul limbii române literare contemporane*, volumul al II-lea (D – L), București, Editura Academiei, 1956.

DLRM = * * *, *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei, 1958.

Dorz, Traian, *Cuvinte la Sărbătorile Literare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2012.

Dorz, Traian, *Hristos – mărturia mea*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2005.

Dorz, Traian, *Istoria unei jertfe*, vol. IV. *Pârğa*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2002.

Ilie, Emanuela, „*Dă-ne, Doamne, mântuirea / pentru jertfa ce-am adus...*”. *Poezia-rugăciune în spațiul închisorilor comuniste*, în Alexandru Gafton, Sorin Guia, Ioan Milică (editori), *Text și discurs religios*, nr. 2 / 2010. *Lucrările Conferinței Naționale Text și discurs religios, ediția a II-a, Iași, 13-14 noiembrie 2009*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 415-422.

Irimia, Dumitru, *Limbașul poetic eminescian*, Iași, Editura Junimea, 1979.

MDE = * * *, *Mic dicționar enciclopedic*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

MDA = * * *, *Micul dicționar academic*, volumul II, literele D – H, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002.

NDU = Oprea, Ioan, Pamfil, Carmen-Gabriela, Radu, Rodica, Zăstroiu, Victoria, *Noul dicționar universal al limbii române*, ediția a II-a, București – Chișinău, Editura Litera Internațional, 2007.

* * *, *Poeziile creștinilor români*. Antologie și Cuvânt-înainte de Mircea Ciobanu, București, Editura „Casa Școalelor”, 1994.

PEW = Pușcariu, Sextil, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, zweite, unveränderte Auflage, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1975.

Scriban = Scriban, August, *Dicționaru [sic!] limbii românești*, Iași, Presa Bună, 1939.

Șăineanu, DU = Șăineanu, Lazăr, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a V-a, revăzută și adăugită, Craiova, Editura Scrisul Românesc, [1925].

Șăineanu, Lazăr, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*. Cu o alocuțiune-prefață de B. P. Hasdeu. Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Livia Vasiliuță, Timișoara, Editura de Vest, 1999.

Tohăneanu, G. I., *Expresia artistică eminesciană*, Timișoara, Editura Facla, 1975.